

LA JUSTÍCIA DURANT LA GUERRA CIVIL. EL TRIBUNAL DE CASSACIÓ DE CATALUNYA (1934-1939), DE FEDERICO VÁZQUEZ OSUNA¹

Federico Vázquez ens presenta aquest estudi sobre l'Administració de justícia a la Catalunya de la Segona República Espanyola en el marc del que establí l'Estatut d'autonomia de l'any 1932, que atorgava a la Generalitat catalana l'organització judicial. Un procés que, en tot cas, culmina amb la constitució del Tribunal de Cassació de Catalunya.

L'autor, amb una extraordinària fidelitat històrica, descriu les institucions que s'estableixen i es refereix especialment a les persones que les integren. És una obra de conjunt summament rigorosa, en definitiva, sobre l'intent de Catalunya de modernitzar i sobretot catalanitzar l'Administració de justícia, i s'hi tracten els obstacles que es presentaren a aquest procés tant des de dins el país

1. Barcelona, L'Avenç, 2009, 231 p.

com des del mateix Estat, promoguts per les forces polítiques que s'oposaven a la descentralització, en aquest cas, del poder judicial.

Amb un pròleg de Joan Villarroya que insisteix en els conflictes institucionals suscitats en tot aquest procés, Vázquez explica en la seva introducció l'objectiu i el contingut del seu treball, però sobretot es queixa de la falta de moral i ètica que ell considera que s'observa en general en els historiadors a l'hora d'establir «allò que és història» i diferenciar-ho «d'allò altre que no ho és», amb uns resultats excessivament simplistes i condicionats per diverses circumstàncies socials i polítiques.

La seva descripció històrica institucional, d'altra banda molt detallada, va acompanyada d'una minuciosa descripció de l'època en què es produeix i dels seus protagonistes, amb els conflictes i els antagonismes polítics i personals que es manifesten, sovint d'una forma determinant.

L'obra es divideix en sis capítols. El primer es titula «La justícia en els primers anys de la República» i tracta des d'un primer moment sobre l'objecte central del treball: el Tribunal de Cassació de Catalunya. Comença en els primers dies de la Segona República, quan Macià decideix nomenar nou president de l'Audiència Territorial de Barcelona l'advocat Josep Oriol Anguera de Sojo. Una actuació, com altres, al marge del procés polític republicà espanyol, bé que finalment s'aconsegueix fer convergir ambdós moviments i es reconeix el dret de Catalunya a erigir-se en una autonomia, amb institucions pròpies de govern.

El setembre del 1932 s'aprova l'Estatut d'autonomia i, entre altres, Catalunya rep certes competències sobre l'Administració de justícia: la judicatura i la magistratura són transferides, com els notaris, mentre que el ministeri fiscal i els registradors continuen dependents del Govern central. En tot cas, Catalunya organitza la justícia amb el Tribunal de Cassació, un òrgan que depèn exclusivament de Catalunya, amb el català com a llengua pròpia, i al qual correspon interpretar el dret civil català.

El Tribunal de Cassació es crea per mitjà de la Llei de 10 de març de 1934, té jurisdicció sobre tot el territori de Catalunya i la seva seu és a Barcelona, i està format per un president i dotze magistrats (amb dues sales, una de civil i una altra de contenciosa administrativa). Per als afers governatius i la política judicial i disciplinària, es constitueix la Cambra de Govern, formada pel president, els presidents de les sales, el procurador de Catalunya i el secretari judicial.

El primer president del Tribunal de Cassació devia ser elegit per una assemblea de representants de l'àmbit jurídic i parlamentari. Amb notables absències, finalment fou designat president Jaume Carner. Però, greument malalt, no va poder ser nomenat; i s'elegeix Santiago Gubern el 26 d'abril de 1934. El dia després ja s'elegien els sis primers magistrats.

I per mitjà de la Llei de 18 de juliol de 1936 es crea una altra institució pròpia: la Procuradoria de Catalunya, a la qual correspon defensar els interessos de la Generalitat i vetllar per l'interès general (per un Decret de 15 de juny de 1934 s'havia nomenat un procurador interí).

El segon capítol es titula «Els fets d'Octubre de 1934» i narra la revolta contra el Govern central, aleshores en mans de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA) i altres partits dretans, i la proclamació de la República Catalana. Per a l'autor, els motius de la revolta són bàsicament tres: la declaració d'inconstitucionalitat de la Llei de conreu, la lentitud de les transferències previstes en l'Estatut i el suport públic que el Govern central havia donat a la magistratura catalana, insubordinada contra el govern autònom.

El president Companys és detingut amb el Govern, se suspèn el Parlament i a continuació té lloc una forta repressió política, amb l'ocupació del Palau de la Generalitat pel Govern de l'Estat (que durarà setze mesos). Les conseqüències seran desastroses. El Tribunal Suprem presenta un recurs davant el Tribunal de Garanties Constitucionals contra la Llei de creació del Tribunal de Cassació de Catalunya (que no prospera perquè el Tribunal entén que no podia tramitar-se perquè el Parlament, la institució que l'havia promulgada, estava suspès). Els funcionaris que participen en els Fets són separats del servei.

Desempresonat el Govern després de la victòria electoral del Front Popular, el Parlament torna a reunir-se i els dies 29 de febrer i 1 de març de 1936 són elegits el nou president de la Generalitat i el Consell Executiu. I es promulguen una sèrie de disposicions, tant des del Govern central com des de l'autònom, que restableixen el marc legal anterior als Fets d'Octubre de 1934, incloent-hi també el que fa referència al Tribunal de Cassació de Catalunya.

En el tercer capítol, Vázquez s'ocupa del període de la Guerra Civil, un moment transcendent en la història de la nostra institució. L'autor refereix que la derrota dels rebels significa la ruptura de l'Estat republicà i del seu ordenament jurídic. Però durant els primers mesos de la Guerra, com ens diu, la República fa fallida i el poder polític s'atomitza i és substituït per comitès, milícies, etcètera, grupuscles de difícil identificació ideològica contra els quals l'Estat també ha d'actuar mentre segueix lluitant contra els rebels.

Al final, l'absència d'un poder públic fort facilita la irrupció de la criminalitat, amb l'assassinat, el robatori i el saqueig arreu. S'arriba a tal situació que el Govern central es veu obligat a acceptar moltes demandes de les forces obreres, entre les quals hem de destacar la creació dels tribunals populars, que són com tribunals del jurat però amb la peculiaritat que assumeixen competències de la jurisdicció castrense i que els seus membres són sempre persones lleials a les organitzacions fidels al nou sistema.

També es crea el Tribunal de Responsabilitats Civils, el 6 d'octubre de 1936, per a judicar i exigir les responsabilitats civils de tots els qui havien participat en el cop d'estat.

Però, a Catalunya, dominats en un primer moment els revoltats, la situació política és diferent i comença un procés que l'ha de dur cap a la sobirania. Es comencen a adoptar una sèrie de mesures en aquesta direcció, com ara legislar en relació amb l'Administració de justícia. Però la situació no és fàcil, amb continus conflictes entre l'Administració institucional i la paral·lela de les forces obres, que sovint actuen com un govern paral·lel al de la Generalitat.

El cas és que, en aquest context, el Tribunal de Cassació de Catalunya mai no va tornar a ser el que fou. El Tribunal es va recloure, es va inhibir, com el ministeri fiscal, davant de l'enjuiciament dels rebels, i va acabar perdent la preponderància i l'autoritat en favor de l'Audiència Territorial de Barcelona, que va ser la que finalment va planificar i executar la política judicial durant la Guerra. El Tribunal de Cassació de Catalunya va entrar en declivi. Les mateixes forces obreres ja el titllaven d'òrgan burgès i anacrònic, i per als rebels era un òrgan sorgit de l'Estatut d'autonomia que alterava l'organització judicial de l'Estat (un tribunal separatista). El seu darrer president fou Josep Andreu, nomenat el 27 d'agost de 1936.

Un altre capítol es titula «El Tribunal de Cassació després dels fets de maig de 1937». En aquest nou període, fins a la conquesta de Catalunya pels rebels, es creen el Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya i els tribunals especials de guàrdia. I el Tribunal de Cassació de Catalunya cau en l'oblit polític. Andreu no aconsegueix retornar-li la seva primacia, mentre que es potencia l'Audiència Territorial de Barcelona, i també es perd la primacia de la Fiscalia del Tribunal de Cassació en benefici de la mateixa Audiència.

Entretant, el mes d'octubre de l'any 1937 Barcelona és declarada capital de la República, la qual cosa comporta nous conflictes entre els dos governs, el de l'Estat i el de la Generalitat, i també pel que fa a l'Administració de justícia. I ja al final del 1938 es dona per perduda la Guerra, però la classe política catalana segueix legislant. I el Tribunal de Cassació de Catalunya segueix també treballant en els àmbits que són el seu objecte fundacional (civil i contencions administratiu). La seva darrera sentència és del 13 de gener de 1939.

El 24 de gener següent el president Lluís Companys abandona Barcelona acompanyat d'Andreu. Els magistrats del Tribunal també abandonen poc després el Tribunal. El seu arxiu, que deixen complet i ordenat, serà després pràcticament destruït per les forces rebels.

El cinquè capítol es titula «L'acció repressora de la dictadura». Mitjançant la Llei de 5 d'abril de 1938 els rebels invaliden l'Estatut d'autonomia, i la de 8 de

setembre del mateix any deixa sense efecte totes les lleis, disposicions i doctrina emanades del Parlament de Catalunya i del Tribunal de Cassació de Catalunya i restableix íntegrament el dret existent en promulgar-se l'Estatut. Encara una altra Llei de 8 de maig de 1939 declara ineficaces les sentències de dit Tribunal dictades després del 18 de juliol de 1936. Les causes que aleshores s'estiguessin tramitant havien de passar al Tribunal Suprem de l'Estat.

Vázquez també s'ocupa dels magistrats del Tribunal, que són objecte d'una llarga repressió franquista, per un pretès comportament delictiu de tipus social i polític, i que perden la condició de funcionaris (cosa que no va passar amb altres jutges i magistrats nomenats per la Generalitat de Catalunya). Aquesta activitat repressora s'articula a través de la nova Llei de 10 de febrer de 1939 i té l'objectiu de depurar tot el funcionariat, especialment el que durant els tres anys de guerra havia romàs en el territori lleial a la República. I, en tot cas, l'autor ens explica les vicissituds que segueixen els magistrats i fiscals que exerceixen a Catalunya, en particular en el Tribunal de Cassació de Catalunya (alguns, jutjats per la jurisdicció militar, i altres, perseguits segons la Llei de responsabilitats polítiques). I pitjor és per als que, a més, són maçons, ja que aleshores també han de ser jutjats pel Tribunal per a la Repressió de la Maçoneria i del Comunisme (Josep Andreu, el darrer president, i altres).

El sisè capítol es titula «L'exili i més enllà». En aquest cas, l'autor se centra i ens explica les vicissituds de determinades persones, des del seu exili fins pràcticament la seva mort. Així, tracta especialment de Josep Andreu, Josep M. Poblet, Josep Barba, Alfonso Rodríguez, Josep Dencàs, Carme Ballester (vídua de Lluís Companys) i Santiago Gubern.

I, per a acabar aquest excel·lent treball, Vázquez ens ofereix un annex amb biografies de magistrats, fiscals i secretaris del Tribunal de Cassació de Catalunya, procuradors de Catalunya i advocats catalans que van tenir una intervenció decisiva en les institucions judicials del país. A continuació hi ha encara una relació bibliogràfica i un índex onomàstic de gran interès: un apartat que enriqueix molt l'obra i ens apropa aquests personatges determinants en una època molt conflictiva del nostre país per causa de la Guerra Civil.

Tenim a les mans un excel·lent llibre que ens descriu l'Administració de justícia a la Catalunya de la Segona República, ja que no es limita al Tribunal de Cassació de Catalunya, i a més ens explica també les vicissituds de les persones que hi exercien i hi treballaven; una conjunció molt innovadora i de gran interès, ja que Vázquez ens acosta a la realitat política i social del moment històric del qual s'ocupa. Amb un llenguatge planer, de bona comprensió, és una gran eina també de recuperació de la memòria sobre les nostres institucions històriques.

RECENSIONS

En definitiva, és un llibre rigorós, ben elaborat i estructurat, d'interès per als especialistes i per totes les persones que vulguin conèixer la història recent d'Espanya i la seva relació amb Catalunya. Una obra de referència obligada per als estudiosos de la història política i social d'Espanya i, sobretot, de Catalunya, en particular de l'Administració de justícia.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya